

Magdalena Rzewuska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID 0000-0003-0718-7210

magdalena.rzewuska@uwm.edu.pl

Wadliwość zawarcia małżeństwa przez pełnomocnika

Słowa kluczowe: zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika, unieważnienie małżeństwa zawartego przez pełnomocnika, nieważność pełnomocnictwa, odwołanie pełnomocnictwa, konwalidacja wadliwego małżeństwa

Streszczenie: Problematyka opracowania dotyczy wadliwości zawarcia małżeństwa przez pełnomocnika. Początkowe rozważania poświęcono dopuszczalności zawarcia związku małżeńskiego przez pełnomocnika, analizując przesłankę „ważnych powodów” niezbędną do uzyskania sądowego zezwolenia na zawarcie małżeństwa *per procura*. Następnie wymieniono i scharakteryzowano podstawy unieważnienia małżeństwa zawartego przez pełnomocnika. Kolejno wskazano podmioty posiadające legitymację czynną do wystąpienia z powództwem o unieważnienie związku małżeńskiego, po czym poczyniono uwagi odnośnie do konwalidacji wadliwego małżeństwa *per procura*.

Defective marriage by proxy

Keywords: entering into a marriage by proxy; annulment of a marriage entered into by proxy; invalidity of the power of attorney; revocation of the power of attorney; validation of a faulty marriage

Summary: The issue of the study concerns the defectiveness of contracting a marriage by proxy. The initial considerations were devoted to the admissibility of a marriage by proxy, analyzing the premise of “important reasons” necessary to obtain a court permission to contract a marriage *per procura*. Then, the grounds for annulment of a marriage contracted by a proxy are listed and characterized. Subsequently, entities with standing to bring an action for annulment of marriage were identified, and then several comments were made regarding the validation of a defective marriage *per procura*.

Wprowadzenie

Artykuł dotyczy problematyki wadliwości zawarcia związku małżeńskiego przez pełnomocnika. Zostały w nim przedstawione obowiązujące regulacje prawne w tytułowej materii. Analizując je, zwrócono uwagę na związane z nimi wątpliwości interpretacyjne, a także na niejasności dotyczące redakcji niektórych przepisów. W konkluzji zaproponowano pewne zmiany w przedmiotowym zakresie.

Na wstępie warto odnotować, że dopuszczalność zawarcia związku małżeńskiego przez pełnomocnika została przewidziana nie tylko przez polskiego ustawodawcę. Taką możliwość bądź też uznanie ważności związków małżeńskich zawartych przez pełnomocnika za granicą gwarantują również ustawodawcy innych państw, m.in. Włoch, Portugalii, Australii, Szwecji, Niemiec, Wielkiej Brytanii, Szwajcarii, Argentyny, Brazylii, Meksyku, Kanady¹. Taka sposobność została również dopuszczona w Konwencji nowojorskiej z dnia 10 grudnia 1962 r. w sprawie zgody na zawarcie małżeństwa, najniższego wieku małżeńskiego i rejestracji małżeństw².

Problematyka dotycząca zawarcia związku małżeńskiego przez pełnomocnika jest wielowątkowa i skomplikowana, o czym mogą świadczyć różne stanowiska przedstawicieli doktryny chociażby co do tego: czy małżeństwo może zostać zawarte przez obu pełnomocników³, czy pełnomocnik może mieć ograniczoną zdolność do czynności prawnych⁴, czy pełnomocnik ustanowiony do zawarcia związku małżeńskiego powinien być utożsamiany z posłańcem czy też z pełnomocnikiem⁵. W niniejszym opracowaniu kwestie te zostały celowo pominięte, z uwagi na zawężenie ram opracowania do tematyki wadliwości zawarcia małżeństwa przez pełnomocnika, która również wywołuje sporo wątpliwości w praktyce.

¹ E. Kamarad, *Matrimonium per procura – uwagi na tle prawa materialnego i prawa kolizyjnego*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2013, t. 11, vol. XI, A.D. MMXIII, s. 32 i powołany tam J. Ciszewski, *Obrót prawny z zagranicą w sprawach cywilnych i karnych*, Warszawa 2012, s. 877-878; zob. też K. Piasecki, [w:] K. Piasecki, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, wyd. V, LexisNexis 2011, art. 6 k.r.o., Nt 2, LEX.

² Dz.U. 1965 r., Nr 9, poz. 53; E. Kamarad, dz. cyt., s. 32.

³ Zob. m.in. W. Borysiak, [w:] J. Wierciński, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, LexisNexis 2014, art. 6 k.r.o., Nt 6, LEX; K. Piasecki, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, wyd. V, LexisNexis 2011, art. 6 k.r.o., Nt 1.

⁴ Zob. m.in.: K. Pietrzykowski, [w:] K. Pietrzykowski, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, wyd. 6, Warszawa 2020, art. 6 k.r.o., Nb 5; M. Domański, [w:] K. Osajda, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, wyd. 8, Warszawa 2020, art. 6 k.r.o., Nt 13; M. Balwicka-Szczyrba, *Komentarz do niektórych przepisów ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, [w:] *Pełnomocnictwo. Komentarz*, WKP 2020, LEX, art. 6 k.r.o., pkt IV, ppkt 4; G. Jędrejek, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, LEX/el. 2019, art. 6 k.r.o., Nt I. 2; W. Borysiak, [w:] J. Wierciński, dz. cyt., art. 6 k.r.o., Nt 9, LEX; A. Zielonacki, [w:] H. Dolecki, T. Sokołowski, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, wyd. II, LEX 2013, art. 6 k.r.o., Nt 19; K. Piasecki, [w:] K. Piasecki, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, wyd. V, art. 6 k.r.o., Nt 1.

⁵ Zob. m.in.: M. Domański, [w:] K. Osajda, dz. cyt., art. 6 k.r.o., Nt 3-4; K. Pietrzykowski, dz. cyt., art. 6 k.r.o., Nb 4; M. Balwicka-Szczyrba, dz. cyt., art. 6 k.r.o., pkt I, ppkt 6; W. Borysiak, [w:] J. Wierciński, dz. cyt., art. 6 k.r.o., Nt 4, LEX; A. Zielonacki, dz. cyt., art. 6 k.r.o., Nt 10-14; K. Piasecki, [w:] K. Piasecki, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, wyd. V, art. 6 k.r.o., Nt 1.

1. Dopuszczalność zawarcia małżeństwa przez pełnomocnika

O niezbędnych przesłankach determinujących istnienie małżeństwa świeckiego ustawodawca traktuje w przepisie art. 1 § 1 k.r.o.⁶, stanowiąc że „małżeństwo zostaje zawarte, gdy mężczyzna i kobieta jednocześnie obecni złożą przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego oświadczenia, że wstępują ze sobą w związek małżeński”. W oparciu o powołany przepis dość powszechnie wymienia się cztery przesłanki istnienia małżeństwa cywilnego, które muszą wystąpić kumulatywnie. Są nimi:

- różnorodność płci osób zawierających związek małżeński,
- zgodne oświadczenia tych osób o wstąpieniu w związek małżeński,
- jednoczesna obecność osób zawierających związek małżeński,
- złożenie przez te osoby oświadczeń przed osobą uprawnioną – kierownikiem USC⁷.

Od wymogu spełnienia przesłanki – jednoczesnej obecności nupturientów – istnieje wyjątek, o którym mowa w art. 6 § 1 k.r.o.⁸ Zgodnie z tym przepisem „z ważnych powodów sąd może zezwolić, żeby oświadczenie o wstąpieniu w związek małżeński lub oświadczenie przewidziane w art. 1 § 2 zostało złożone przez pełnomocnika”. Jak słusznie zważył Sąd Najwyższy,

za ważne powody w rozumieniu art. 6 § 1 k.r.o. należy uznać takie okoliczności, które w świetle zasad współżycia społecznego usprawiedliwiają odstąpienie od obowiązku jednoczesnego stawiania się przyszłych małżonków przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego dla złożenia oświadczenia, że wstępują ze sobą w związek małżeński. Żadna zatem z góry określona sytuacja osoby ubiegającej się o zezwolenie jej na złożenie przez pełnomocnika oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński, w szczególności także fakt jej zamieszkiwania za granicą oraz związane z tym trudności przyjazdu do Polski, nie mogą być same przez się uznane za ważne powody w rozumieniu powołanego wyżej przepisu⁹.

Inne zapatrywanie wyraził SN w postanowieniu z dnia 3 stycznia 1969 r. stanowiąc, że „jeżeli jeden z przyszłych małżonków zamieszkuje stale w innym kraju, i to bardzo odległym, tak że przyjazd do Polski w celu zawarcia małżeństwa byłby połączony ze znacznymi trudnościami i kosztami, to okoliczność ta sama może być uznana za ważny powód udzielenia zezwolenia przewidzianego w art. 6 § 1 KRO¹⁰. K. Pietrzykowski słusznie zauważył, że

⁶ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz.U. 2020 r. poz. 1359 ze zm.).

⁷ K. Pietrzykowski, dz. cyt., art. 1 k.r.o., Nb 32.

⁸ J. Winiarz, J. Gajda, *Pravo rodzinne*, Warszawa 2001, s. 43.

⁹ Uchwała SN (7) z 8.6.1970 r., III CZP 27/70, Legalis nr 14634; zob. też K. Pietrzykowski, dz. cyt., art. 6 k.r.o., Nb 14.

¹⁰ Postanowienie SN z 3.1.1969 r., III CRN 349/68, Legalis nr 13785.

gdyby zamierzeniem ustawodawcy było w każdej takiej sytuacji umożliwienie zawarcia małżeństwa *per procura*, niezrozumiałaby byłaby przesłanka ważnych powodów. Wydaje się w związku z tym, że sądy powinny w zasadzie uwzględniać wnioski cudzoziemców o zezwolenie na zawarcie w Polsce małżeństwa przez pełnomocnika, jeżeli takie małżeństwa będą uznawane w ich państwach ojczystych oraz jeżeli nie zachodzą inne okoliczności sprzeciwiające się wydaniu wspomnianego zezwolenia, a w szczególności wtedy, gdy istnieje znaczne prawdopodobieństwo normalnego funkcjonowania zamierzonego małżeństwa, za udzieleniem zezwolenia zaś przemawiają zasady współżycia społecznego¹¹.

Odnosnie do wymogu istnienia „ważnych powodów” różnie wypowiada się również doktryna. Niektórzy jej przedstawiciele wskazują, że dokonanie oceny co do istnienia bądź nieistnienia w określonym przypadku ważnych powodów, które przemawiałyby za uzyskaniem sądowego zezwolenia na zawarcie *matrimonium per procura*, powinno być rygorystyczne. Stanowisko swoje uzasadniają dominacją czynników osobistych w prawie małżeńskim. Z uwagi na to podnoszą, że pełnomocnictwo znane prawu cywilnemu może być instytucją stosowaną w prawie małżeńskim jedynie wyjątkowo, tj. gdy okoliczności danej sprawy będą przemawiały za potrzebą odstąpienia od przesłanki osobistego złożenia oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński przez obu nupturientów jednocześnie obecnych¹².

Zdaniem niektórych przedstawicieli nauki „ważny powód» musi [...] mieścić się w motywie, który skłania strony do niezwłocznego zawarcia małżeństwa, a nie dopiero po ustaniu przeszkody. Musi więc właśnie istnieć ważny powód przeciwstawiający się przesunięciu terminu zawarcia małżeństwa”¹³. Jeszcze inni podnoszą, że ocena istnienia ważnych powodów jest każdorazowo uzależniona od konkretnego stanu faktycznego danej sprawy. Jako przykłady takich ważnych powodów podają m.in. chorobę zakaźną jednego z nupturientów czy brak jego obecności w kraju¹⁴.

Występujące na gruncie art. 6 § 1 k.r.o. sformułowanie „ważne powody” dotyczy jedynie tych okoliczności, które czynią niemożliwym jednoczesne stawiennictwo obu osób wstępujących w związek małżeński przed organem uprawnionym – kierownikiem u.s.c. w obojętnie jakim miejscu¹⁵. Ważne powody uzasadniające uzyskanie zezwolenia sądu na zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika występują jedynie wyjątkowo, przy czym przy dokonywaniu oceny co do ich występowania ważne znaczenie mają dwa elementy: „czas trwania istniejących przeszkód, jak również przyczyn, które przemawiają przeciwko przesunięciu małżeństwa do czasu ich

¹¹ K. Pietrzykowski, dz. cyt., art. 6 k.r.o., Nb 16.

¹² J. Winiarz, [w:] J.S. Piątowski, *System Prawa Rodzinnego i Opiekuńczego. Część 1*, OSSOLI-NEUM 1985, s. 144 i powołana tam literatura.

¹³ Z. Wiszniewski, [w:] M. Grudziński, J. Ignatowicz, *Kodeks rodzinny. Komentarz*, wyd. II, Warszawa 1959, s. 22.

¹⁴ J. Winiarz, [w:] J.S. Piątowski, dz. cyt., s. 145 i powołana tam literatura.

¹⁵ J. Winiarz, J. Gajda, *Prawo...*, s. 43-44; J. Winiarz, *Prawo rodzinne*, wyd. V zmienione, Warszawa 1987, s. 45.

ustania¹⁶. Trafnie wskazano, że „powody przemawiające za udzieleniem zezwoleń powinny być ważne nie tylko według subiektywnej oceny wnioskodawcy czy też kandydata na jego małżonka, lecz muszą także znajdować obiektywne oparcie w aktualnych poglądach moralnych i obyczajowych, których wyrazem są zasady współżycia społecznego¹⁷. Należy się zgodzić z M. Domańskim, że sąd rozpoznający sprawę o zezwolenie na zawarcie związku małżeńskiego przez pełnomocnika, oprócz zbadania istnienia przesłanki ważnych powodów, powinien również ocenić wniosek pod kątem zgodności z zasadami współżycia społecznego, a zwłaszcza powinien sprawdzić, „czy zezwolenie nie zmierza do zawarcia małżeństwa pozornego i wykorzystania zawarcia małżeństwa przez pełnomocnika do osiągnięcia innych celów niż założenie rodziny¹⁸”.

2. Podstawy unieważnienia *matrimonium per procura*

2.1. Brak sądowego zezwolenia na złożenie przez pełnomocnika oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński

O tytułowej „wadliwości zawarcia małżeństwa przez pełnomocnika” traktuje ustawodawca w art. 16 k.r.o., stanowiąc że „w razie zawarcia małżeństwa przez pełnomocnika mocodawca może żądać unieważnienia małżeństwa, jeżeli brak było zezwolenia sądu na złożenie oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński przez pełnomocnika albo jeżeli pełnomocnictwo było nieważne lub skutecznie odwołane”. Prawodawca formułuje więc trzy podstawy skutkujące unieważnieniem małżeństwa *per procura*, którymi są:

- brak sądowego zezwolenia na złożenie przez pełnomocnika stosownego oświadczenia,
- nieważność pełnomocnictwa,
- skuteczne odwołanie pełnomocnictwa¹⁹.

Uzyskanie sądowego zezwolenia na zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika stanowi warunek niezbędny do prawidłowego zawarcia związku małżeńskiego *per procura*. Zezwolenie takie pozostaje bez znaczenia, jeśli chodzi o ważność pełnomocnictwa. Wyznaczenie pełnomocnika do złożenia oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński może nastąpić tak przed wydaniem przez sąd zezwolenia,

¹⁶ J. Winiarz, J. Gajda, *Prawo...*, s. 44; zob. też. J. Winiarz, *Prawo rodzinne*, s. 45.

¹⁷ J. Winiarz, J. Gajda, *Prawo...*, s. 44; zob. też. J. Winiarz, *Prawo rodzinne*, s. 45.

¹⁸ M. Domański, [w:] K. Osajda, dz. cyt., art. 6 k.r.o., Nt 31.

¹⁹ G. Jędrejek, dz. cyt., art. 16 k.r.o., Nt 1; M. Balwicka-Szczyrba, dz. cyt., art. 16 k.r.o., pkt I, ppkt 1.

jak również w toku toczącego się postępowania o uzyskanie zezwolenia, a także po wydaniu przez sąd stosownego postanowienia²⁰.

Słusznie wskazuje K. Pietrzykowski, że jedynie teoretycznie mogłoby dojść do zawarcia małżeństwa przez pełnomocnika bez uprzedniego uzyskania zezwolenia sądu²¹. Zgodnie bowiem z art. 76 ust. 3 ustawy – Prawo o aktach stanu cywilnego²², „jeżeli oświadczenie o wstąpieniu w związek małżeński ma być złożone przez pełnomocnika, osoba zamierzająca wstąpić w związek małżeński przedkłada również zezwolenie sądu na złożenie oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński przez pełnomocnika oraz pełnomocnictwo”. Dość powszechnie wskazuje się na niedopuszczalność udzielenia zezwolenia sądowego *ex post* – po zawarciu małżeństwa²³.

W opinii Z. Wiszniewskiego

zezwoleń sądu na zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika jest elementem samego oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński – w tym znaczeniu, że oświadczenie złożone przez pełnomocnika bez zezwolenia sądu nie jest w ogóle oświadczeniem strony (mocodawcy). Dlatego też małżeństwo nie zostaje wówczas zawarte (*matrimonium non existens*)²⁴.

Stanowisko to autor wyraził na gruncie obowiązywania ustawy z dnia 27 czerwca 1950 r. – Kodeks rodzinny, w której brak było odpowiednika art. 16 k.r.o., a następnie potwierdził trafność swojego zapatrywania na gruncie obowiązywania ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, krytykując sankcję unieważnienia małżeństwa przewidzianą w treści art. 16 k.r.o.²⁵ Niewątpliwie tego rodzaju stanowisko należy uznać za właściwe²⁶. Tym samym dziwić może obecna redakcja przepisu art. 16 k.r.o., w którym brak zezwolenia sądu na zawarcie związku małżeńskiego przez pełnomocnika może stanowić podstawę do unieważnienia małżeństwa²⁷.

2.2. Nieważność pełnomocnictwa

Kolejną podstawą unieważnienia *matrimonium per procura* jest nieważność pełnomocnictwa. O nieważności takiej będzie mowa w przypadku, gdy niespełnione

²⁰ M. Domański, *Zezwolenie na zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika*, „Pr. w Dział.” 2010/7, teza 1, LEX.

²¹ K. Pietrzykowski, dz. cyt., art. 16 k.r.o., Nb 4.

²² Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. (t.j. Dz.U. 2021 poz. 709).

²³ J. Gajda, [w:] T. Smyczyński, *System Prawa Prywatnego. Tom 11. Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, wyd. 2, Warszawa 2014, s. 190; K. Piasecki, [w:] K. Piasecki, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2006, s. 96.

²⁴ Z. Wiszniewski, [w:] M. Grudziński, J. Ignatowicz, *Kodeks rodzinny. Komentarz*, s. 22.

²⁵ Z. Wiszniewski, [w:] *Komentarz KRO*, 1975, s. 59 powołany za K. Pietrzykowskim, [w:] K. Pietrzykowski, dz. cyt., art. 16 k.r.o., Nb 9.

²⁶ Tak też K. Pietrzykowski, dz. cyt., art. 16 k.r.o., Nb 9.

²⁷ Zob. tamże i powołany tam Z. Wiszniewski, [w:] *Komentarz KRO*, 1975, s. 59.

zezwoleń sądu na zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika jest elementem samego oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński – w tym znaczeniu, że oświadczenie złożone przez pełnomocnika bez zezwolenia sądu nie jest w ogóle oświadczeniem strony (mocodawcy). Dlatego też małżeństwo nie zostaje wówczas zawarte (*matrimonium non existens*)

zostaną wymogi formalne wskazane w art. 6 § 2 k.r.o.²⁸ Zgodnie z tym przepisem „pełnomocnictwo powinno być udzielone na piśmie z podpisem urzędowo poświadczonym i wymieniać osobę, z którą małżeństwo ma być zawarte”. Wymóg zachowania przewidzianej prawem formy został zastrzeżony *ad solemnitatem*. Podpis może zostać poświadczony przez notariusza bądź konsula²⁹. „Poświadczenie podpisu na pełnomocnictwie do złożenia oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński (...) nie wymaga uprzedniego zezwolenia sądu”³⁰.

Ustawodawca zastrzegł również, że w pełnomocnictwie powinna zostać podana osoba, z którą małżeństwo ma zostać zawarte. W piśmiennictwie trafnie zauważono, że „rozwiązanie to jest uzasadnione z uwagi na istotne konsekwencje zawarcia małżeństwa przez pełnomocnika w sferze prawnej mocodawcy i ma przeciwdziałać ewentualnym omyłkom”³¹. Ponadto zwrócono uwagę na to, by podając osobę, z którą związek małżeński ma zostać zawarty, określić ją imieniem, nazwiskiem, a także numerem PESEL, aby uniknąć ewentualnego błędu, o którym traktuje ustawodawca w art. 15¹ § 1 pkt 2 k.r.o.³² Warto przy tym uwzględnić fakt, że brak podania w treści pełnomocnictwa nupturienta, z którym ma zostać zawarty związek małżeński, skutkuje jego nieważnością³³.

Należy dodać, że ważność pełnomocnictwa powinna być oceniana również pod względem ewentualnej sprzeczności z prawem, z zasadami współżycia społecznego, jak również ewentualnego obejścia prawa. Do pełnomocnictwa należy stosować także, choć jedynie odpowiednio, przepisy Kodeksu cywilnego dotyczące wad oświadczenia woli³⁴.

2.3. Skuteczne odwołanie pełnomocnictwa

Mocodawca ma prawo w każdym czasie odwołać uprzednio udzielone pełnomocnictwo do zawarcia związku małżeńskiego³⁵. Z uwagi na to, że ustawodawca nie precyzuje, w jakiej formie takie odwołanie powinno nastąpić, w doktrynie trafnie

²⁸ O. Żurawińska, *Małżeństwo konkordatowe zawarte przez pełnomocnika (uwagi na tle prawa polskiego i kodeksu prawa kanonicznego)*, „Rejent” 2012/3, teza 4, LEX.

²⁹ M. Domański, [w:] K. Osajda, dz. cyt., art. 6 k.r.o., Nt 7.

³⁰ R. Giler, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy w praktyce notarialnej. Wybrane zagadnienia*, NPN 2000/3-4, teza 1, LEX.

³¹ M. Balwicka-Szczyrba, dz. cyt., art. 6 k.r.o., pkt IV, ppkt 2.

³² Tamże.

³³ Tamże.

³⁴ G. Jędrejek, dz. cyt., art. 16 k.r.o., Nt. 2.

³⁵ J. Winiarz, [w:] J.S. Piątownski, dz. cyt., s. 147; J. Winiarz, *Prawo rodzinne*, s. 45.

przyjmuje się, że forma ta jest dowolna³⁶. Niedopuszczalne jest zrzeczenie się odwołania pełnomocnictwa przez tego z nupturientów, który wcześniej go udzielił³⁷.

Na gruncie obowiązywania ustawy z dnia 27 czerwca 1950 r. – Kodeks rodzinny (gdzie brak było odpowiednika obowiązującego dziś art. 16 k.r.o.) Z. Wiszniewski wyraził trafne zapatrywanie, zgodnie z którym złożenie przez pełnomocnika oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński po skutecznym odwołaniu pełnomocnictwa rodzi podstawę do domagania się uznania małżeństwa za nieistniejące³⁸. W obecnym stanie prawnym w przepisie art. 16 k.r.o. wskazano wprost, że skuteczne odwołanie pełnomocnictwa może stanowić podstawę do żądania unieważnienia małżeństwa. Nie wydaje się jednak, żeby tego rodzaju rozwiązanie prawne było słuszne³⁹. „W takiej sytuacji odpada przesłanka złożenia zgodnych oświadczeń przez nupturientów”⁴⁰, która przecież jest jedną z kilku przesłanek niezbędnych do zawarcia małżeństwa. Ponadto, skoro nupturient zdecydował się zmienić swoją decyzję o wstąpieniu w związek małżeński (odwołując udzielone wcześniej pełnomocnictwo)⁴¹, to wydaje się niezrozumiałe, czemu może zostać narażony w przyszłości na ewentualne konsekwencje związane z unieważnieniem związku małżeńskiego. Należy bowiem pamiętać, że skutki uznania małżeństwa za nieistniejące różnią się od skutków unieważnienia związku małżeńskiego.

Niektórzy przedstawiciele doktryny przekonują, że skuteczne odwołanie pełnomocnictwa do zawarcia związku małżeńskiego może rodzić dwie różne konsekwencje. Wskazują, że w przypadku, gdy odwołaniu pełnomocnictwa został poinformowany drugi z nupturientów i zatajając tę okoliczność, złożył oświadczenie o wstąpieniu w związek małżeński, zawarte małżeństwo należy uznać za nieistniejące. W sytuacji zaś, gdy drugi nupturient nie wiedział o odwołaniu pełnomocnictwa i złożył oświadczenie o wstąpieniu w związek małżeński, zawarte małżeństwo może ulec unieważnieniu⁴². Inni z kolei podnoszą, że „kwestia powzięcia wiadomości przez drugą stronę o odwołaniu pełnomocnictwa nie ma z punktu

³⁶ Z. Wiszniewski, [w:] M. Grudziński, J. Ignatowicz, *Kodeks rodzinny. Komentarz*, wyd. II, s. 23.

³⁷ J. Winiarz, J. Gajda, *Prawo rodzinne*, s. 44; J. Winiarz, *Prawo rodzinne*, s. 46.

³⁸ Z. Wiszniewski, [w:] M. Grudziński, J. Ignatowicz, *Kodeks rodzinny. Komentarz*, wyd. II, s. 23. Autor ten potwierdził trafność swojego zapatrywania również na gruncie obowiązywania ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy z 1964 r. – zob. Z. Wiszniewski, [w:] *Komentarz KRO*, 1975, s. 60 powołany za K. Pietrzykowskim, [w:] K. Pietrzykowski, dz. cyt., art. 16 k.r.o., Nb 9.

³⁹ Tak też K. Pietrzykowski, [w:] K. Pietrzykowski, dz. cyt., art. 16 k.r.o., Nb 9, a także powołany tam Z. Wiszniewski, [w:] *Komentarz KRO*, 1975, s. 60; por. jednak W. Borysiak, [w:] J. Wierciński, dz. cyt., art. 16 k.r.o., Nt 2, LEX.

⁴⁰ K. Piasecki, [w:] K. Piasecki, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, s. 96; tak też K. Pietrzykowski, [w:] K. Pietrzykowski, dz. cyt., art. 16 k.r.o., Nb 9, a także powołany tam Z. Wiszniewski, [w:] *Komentarz KRO*, 1975, s. 59.

⁴¹ Zob. K. Piasecki, [w:] K. Piasecki, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, s. 96.

⁴² J. Winiarz, [w:] J.S. Piątkowski, dz. cyt., s. 148.

widzenia skuteczności jego odwołania istotnego znaczenia. Oznacza to, że istnieje podstawa do unieważnienia małżeństwa zarówno w wypadku, gdy druga strona nie wiedziała o odwołaniu pełnomocnictwa, jak i wówczas, gdy strona ta wiedziała o jego odwołaniu⁴³.

Odwołanie pełnomocnictwa należy uznać za skuteczne, jeśli jeszcze przed złożeniem zgodnych oświadczeń o zawarciu związku małżeńskiego dotrze ono do pełnomocnika, któremu mocodawca pierwotnie udzielił umocowania, bądź też do drugiego nupturienta⁴⁴. J. Winiarz wskazuje jednak, że to również „w interesie mocodawcy tkwi, by oświadczenie o odwołaniu pełnomocnictwa zostało złożone drugiej stronie i doszło do niej w taki sposób, że mogła zapoznać się z jego treścią”⁴⁵.

3. Legitymacja czynna do wystąpienia z powództwem o unieważnienie związku małżeńskiego

Legitymację czynną do wytoczenia powództwa o unieważnienie związku małżeńskiego na podstawie art. 16 k.r.o. ustawodawca przyznał jedynie małżonkowi udzielającemu pełnomocnictwa do zawarcia związku małżeńskiego. W piśmiennictwie tego rodzaju rozwiązanie zasadnie jest negowane, albowiem nie jest jasne, dlaczego drugi z małżonków nie ma tego rodzaju uprawnienia⁴⁶.

W literaturze wykształciły się dwa odmienne stanowiska co do możliwości przyznania legitymacji czynnej w tym zakresie również prokuratorowi. Zdaniem niektórych przedstawicieli nauki prokurator ma prawo wnosić o unieważnienie wadliwego małżeństwa zawartego przez pełnomocnika, a uprawnienie to wywodzi z treści przepisu art. 22 k.r.o. stanowiącego *lex specialis* wobec przepisu art. 16 k.r.o.⁴⁷ W ocenie innych prokurator w analizowanej materii nie ma uprawnienia do domagania się unieważnienia związku małżeńskiego. K. Pietrzykowski trafnie wskazuje, że mimo iż w oparciu o treść art. 22 k.r.o. wydaje się, że prokurator posiada legitymację czynną do wniesienia pozwu o unieważnienie wadliwego małżeństwa zawartego przez pełnomocnika, to jednak zapatrywanie takie jest mylne, ponieważ „gdy ustawa wprowadza ograniczenia podmiotowe w zakresie legitymacji do wytoczenia powództwa o unieważnienie małżeństwa, odnoszą się one również do prokuratora”⁴⁸.

⁴³ K. Piasecki, [w:] K. Piasecki, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, s. 97.

⁴⁴ M. Domański, [w:] K. Osajda, dz. cyt., art. 16 k.r.o., Nt 9-10. Zob. K. Pietrzykowski, [w:] K. Pietrzykowski, dz. cyt., art. 16 k.r.o., Nb 6.

⁴⁵ J. Winiarz, [w:] J.S. Piątowski, dz. cyt., s. 148.

⁴⁶ K. Pietrzykowski, [w:] K. Pietrzykowski, dz. cyt., art. 16 k.r.o., Nb 7 i powołana tam literatura. Zob. też W. Borysiak, [w:] J. Wierciński, dz. cyt., art. 16 k.r.o., Nt 22, LEX.

⁴⁷ K. Gromek, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2020, art. 16 k.r.o., Nb 1.

⁴⁸ K. Pietrzykowski, [w:] K. Pietrzykowski, dz. cyt., art. 16 k.r.o., Nb 8.

W mojej ocenie legitymację czynną⁴⁹ w tym zakresie należałoby przyznać każdej osobie, która ma w tym interes prawny, jednocześnie wprowadzając postanowienie dopuszczające możliwość unieważnienia związku małżeńskiego z przyczyn określonych w art. 16 k.r.o. również po ustaniu małżeństwa⁵⁰. Wydaje się, że tego rodzaju rozwiązanie byłoby najbardziej racjonalne, a uzasadnione niejednokrotnie interesami osób bliskich małżonkom. Pamiętać bowiem należy, że unieważnienie związku małżeńskiego niweczy możliwość małżonka do bycia dziedzicem ustawowym po zmarłym współmałżonku. Oczywiście tego rodzaju zmiany legislacyjne powinny być rozważone dopiero wtedy, gdyby ustawodawca nie zdecydował się przyjąć, że brak zezwolenia sądu, nieważność pełnomocnictwa, jak również skuteczne odwołanie pełnomocnictwa stanowią podstawy do uznania małżeństwa za nieistniejące⁵¹.

4. Konwalidacja wadliwego małżeństwa

Na tle art. 16 k.r.o. wątpliwości budzi właściwa interpretacja sformułowania „wspólne pożycie”. J. Winiarz twierdzi, że sformułowanie to „nakazuje przyjąć, że wystarczy dopełnienie choćby jednego elementu wspólnego pożycia, szczególnie zaś współżycia fizycznego, by odpadła podstawa unieważnienia małżeństwa przewidziana w art. 16 k.r.o.”⁵². W ocenie B. Walaszka natomiast termin ten odnosi się do „pełnej życiowej wspólnoty małżeńskiej”, a tym samym wspólne pożycie, o którym mowa w przepisie art. 16 k.r.o., oznacza istnienie trzech rodzajów więzi: fizycznej, duchowej oraz gospodarczej⁵³. Zdaniem P. Daniluka „skoro, w myśl zdania 2 art. 16 k.r.o., nie można żądać unieważnienia małżeństwa, jeżeli małżonkowie podjęli wspólne pożycie, to przyjmuje się jego szerokie rozumienie, niewymagające wystąpienia wszystkich trzech rodzajów więzi (duchowej, fizycznej i gospodarczej)”⁵⁴. Z kolei w ocenie M. Balwickiej-Szczyrby „wydaje się jednak, że w komentowanym

⁴⁹ Odnośnie do poszerzenia kręgu podmiotów posiadających legitymację czynną we wskazanym zakresie zob. K. Pietrzykowski, [w:] K. Pietrzykowski, dz. cyt., art. 16 k.r.o., Nb 7 i powołana tam literatura; W. Borysiak, [w:] J. Wierciński, dz. cyt., art. 16 k.r.o., Nt 22, LEX; J. Winiarz, J. Gajda, *Prawo rodzinne*, s. 80.

⁵⁰ Por. W. Borysiak, [w:] J. Wierciński, dz. cyt., art. 16 k.r.o., Nt 3, LEX. Zdaniem Autora „*de lege ferenda*” ustawodawca powinien umożliwić unieważnienie małżeństwa także po śmierci małżonków (zwłaszcza mocodawcy), choćby jedyną osobą mającą legitymację czynną do żądania takiego unieważnienia był prokurator – tamże.

⁵¹ Zob. K. Pietrzykowski, [w:] K. Pietrzykowski, dz. cyt., art. 16 k.r.o., Nb 9 i powołany tam Z. Wiszniewski, [w:] *Komentarz KRO*, 1975, s. 60. Autorzy ci krytykują sankcję unieważnienia małżeństwa przewidzianą w art. 16 k.r.o., opowiadając się za uznaniem małżeństwa za nieistniejące. Podają ciekawy przykład, który przekonuje za trafnością ich zapatrywania.

⁵² J. Winiarz, [w:] J.S. Piątowski, dz. cyt., s. 203.

⁵³ Tamże.

⁵⁴ P. Daniluk, *Glosa do uchwały SN z 25.02.2016 r., I KZP 20/15*, Palestra 2017/1-2, LEX, teza nr 1.

artykule chodzi o zaistnienie tzw. zewnętrznych objawów pożycia. Za powyższą tezę przemawia dostrzegalność tychże przejawów relacji małżeńskiej, którymi są w szczególności wspólne zamieszkiwanie i pożycie fizyczne⁵⁵.

Próby rozstrzygnięcia, które ze wskazanych stanowisk jest trafne, nie są łatwe. Z jednej strony można by podzielić pogląd, zgodnie z którym użyty w art. 16 k.r.o. termin „wspólne pożycie” odnosi się do trzech rodzajów więzi: fizycznej, psychicznej i gospodarczej, z uwagi na dość powszechne pojmowanie właśnie w taki sposób sformułowania „wspólne pożycie”⁵⁶. Z drugiej zaś można deliberować, czy prawodawca, formułując treść analizowanego przepisu, jedynie przez swoje niedopatrzenie nie dodał, że chodzi tu tylko np. o wspólne pożycie fizyczne.

Należy się jednak zastanowić nad tym, czy same kontakty fizyczne mogą świadczyć o rzeczywistej chęci pozostania w wadliwie zawartym związku małżeńskim. Niektórzy przedstawiciele doktryny przekonują, że przesłanka wspólnego pożycia, która musi zostać spełniona jeszcze przed wniesieniem pozwu o unieważnienie związku małżeńskiego, musi być trwała, co oznacza, że pożycie musi być przez małżonków kontynuowane⁵⁷.

Wydaje się, że celem uniknięcia wątpliwości interpretacyjnych we wskazanym zakresie zasadne byłoby doprecyzowanie zdania 2 art. 16 k.r.o., choć (co raz jeszcze należy podkreślić) najwłaściwsze wydaje się postulowanie, by wadliwie zawarte małżeństwo *per procura* stanowiło podstawę do domagania się uznania małżeństwa za nieistniejące, a nie do żądania unieważnienia związku małżeńskiego⁵⁸.

Podsumowanie

Sumując, należy zauważyć, że obowiązujące regulacje prawne dotyczące wadliwości zawarcia małżeństwa przez pełnomocnika wywołują ważne wątpliwości interpretacyjne. Wydaje się, że ponownie należałoby zastanowić się nad trafnością obowiązujących rozwiązań prawnych w analizowanej materii.

⁵⁵ M. Balwicka-Szczyrba, dz. cyt., art. 16 k.r.o., pkt II, ppkt 3.

⁵⁶ Zob. J. Winiarz, [w:] J.S. Piątowski, dz. cyt., s. 203 i powołany tam B. Wąlaszek. Co do pojmowania terminu „wspólne pożycie” zob. m.in. S. Breyer, S. Gross, [w:] M. Grudziński, J. Ignatowicz, *Kodeks rodzinny. Komentarz*, wyd. II, Warszawa 1959, s. 79; uchwała SN z 28.5.1955 r., I CO 5/55, Legalis nr 666407; J. Winiarz, *Prawo rodzinne*, s. 88-89; T. Smoczyński, *Prawa i obowiązki małżonków*, STPP 2007, nr 2, s. 5, Legalis; J. Gajda, [w:] K. Pietrzykowski, dz. cyt., Warszawa 2020, art. 23 k.r.o., Nb 13; K. Gromek, dz. cyt., art. 23 k.r.o., Nb 9; wyr. SN z 22.10.1999 r., III CKN 386/98, Legalis nr 342590; T. Smoczyński, [w:] T. Smoczyński, *System Prawa Prywatnego. Tom 11. Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, wyd. 2, Warszawa 2014, s. 219.

⁵⁷ M. Balwicka-Szczyrba, dz. cyt., art. 16 k.r.o., pkt II, ppkt 4.

⁵⁸ Zob. K. Pietrzykowski, [w:] K. Pietrzykowski, dz. cyt., art. 16 k.r.o., Nb 9 i powołany tam Z. Wiszniewski, [w:] *Komentarz KRO*, 1975, s. 59.

W mojej ocenie należy się zgodzić z tymi przedstawicielami doktryny, którzy wskazują, że wadliwie zawarte małżeństwo *per procura* powinno rodzić podstawę do domagania się uznania małżeństwa za nieistniejące, a nie do żądania unieważnienia związku małżeńskiego⁵⁹. Oczywiście wymagałoby to podjęcia odpowiednich zabiegów legislacyjnych, gdyż obecna redakcja art. 16 k.r.o. wskazuje wprost, że mocodawca w tego rodzaju przypadkach ma możliwość domagania się unieważnienia związku małżeńskiego. Jeśli z kolei nie zdecydowano by się na ten krok, to należałoby rozważyć ewentualne poszerzenie kręgu osób mających legitymację czynną do wniesienia powództwa o unieważnienie związku małżeńskiego z przyczyn określonych w art. 16 k.r.o.⁶⁰, z jednoczesnym wprowadzeniem postanowienia dopuszczającego możliwość unieważnienia małżeństwa z tych przyczyn również po jego ustaniu⁶¹, a także doprecyzowaniem sformułowania „wspólne pożycie”, o którym mowa w zd. 2 art. 16 k.r.o.

Literatura

- Balwicka-Szczyrba M., *Komentarz do niektórych przepisów ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, [w:] *Pełnomocnictwo. Komentarz*, WKP 2020, LEX.
- Borysiak W., [w:] Wierciński J., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, LexisNexis 2014, LEX.
- Breyer S., Gross S., [w:] Grudziński M., Ignatowicz J., *Kodeks rodzinny. Komentarz*, wyd. II, Warszawa 1959.
- Ciszewski J., *Obrót prawny z zagranicą w sprawach cywilnych i karnych*, Warszawa 2012.
- Daniluk P., *Glosa do uchwały SN z 25.02.2016 r., I KZP 20/15*, Palestra 2017/1-2, LEX.
- Domański M., [w:] Osajda K., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, wyd. 8, Warszawa 2020.
- Domański M., *Zezwolenie na zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika*, „Pr. w Dział.” 2010/7, LEX.
- Gajda J., [w:] Smoczyński T., *System Prawa Prywatnego. Tom 11. Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, wyd. 2, Warszawa 2014.
- Gajda J., [w:] Pietrzykowski K., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2020.
- Giler R., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy w praktyce notarialnej. Wybrane zagadnienia*, NPN 2000/3-4, LEX.
- Gromek K., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2020.
- Jędrejek G., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, LEX/el. 2019.
- Kamarad E., *Matrimonium per procura – uwagi na tle prawa materialnego i prawa kolizyjnego*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2013, tom 11, vol. XI, A.D. MMXIII.
- Piasecki K., [w:] Piasecki K., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, wyd. V, LexisNexis 2011.
- Piasecki K., [w:] Piasecki K., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2006.
- Pietrzykowski K., [w:] Pietrzykowski K., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, wyd. 6, Warszawa 2020.
- Smoczyński T., *Prawa i obowiązki małżonków*, STPP 2007, nr 2, Legalis.

⁵⁹ K. Pietrzykowski, [w:] K. Pietrzykowski, dz. cyt., art. 16 k.r.o., Nb 9 i powołany tam Z. Wisniewski, [w:] *Komentarz KRO*, 1975, s. 59.

⁶⁰ Zob. K. Pietrzykowski, [w:] K. Pietrzykowski, dz. cyt., art. 16 k.r.o., Nb 7 i powołana tam literatura; W. Borysiak, [w:] J. Wierciński, dz. cyt., art. 16 k.r.o., Nt 22, LEX; J. Winiarz, J. Gajda, *Prawo rodzinne*, s. 80.

⁶¹ W. Borysiak, [w:] J. Wierciński, dz. cyt., art. 16 k.r.o., Nt 3, LEX.

- Smyczyński T., [w:] Smyczyński T., *System Prawa Prywatnego. Tom 11. Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, wyd. 2, Warszawa 2014.
- Winiarz J., [w:] Piąkowski J.S., *System Prawa Rodzinnego i Opiekuńczego. Część 1*, OSSOLINEUM 1985.
- Winiarz J., *Prawo rodzinne*, wyd. V zmienione, Warszawa 1987.
- Winiarz J., Gajda J., *Prawo rodzinne*, Warszawa 2001.
- Wiszniewski Z., [w:] Grudziński M., Ignatowicz J., *Kodeks rodzinny. Komentarz*, wyd. II, Warszawa 1959.
- Zielonacki A., [w:] Dolecki H., Sokołowski T., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, wyd. II, LEX 2013.
- Żurawińska O., *Małżeństwo konkordatowe zawarte przez pełnomocnika (uwagi na tle prawa polskiego i kodeksu prawa kanonicznego)*, „Rejent” 2012/3, LEX.

